

ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ МЕНШІК ҚҰҚЫҒЫ, 1-БӨЛІМ

Патенттерге қатысты өзге де
құқықтар

Кітап: Интеллектуалдық меншік құқығы, 1-бөлім

Дәріс: Патенттерге қатысты өзге де құқықтар

Дәріс авторы: Айгерім Құсайынқызы

Бұл тарауда біз бір-бірімен байланысты және дәстүрлі түрде патенттік құқықтың бөлігіне жатпайтын заңнаманың екі саласын қарастырмақпыз. Екі режимнің бірінші және ескілеу нұсқасы өсімдіктің жаңа түрлерін қорғау жүйесі болып табылады. Бұл өсімдіктердің жаңа түрлерімен айналысатын селекционерлерді қорғауды қамтамасыз етеді. Содан кейін Ұлыбританияда патенттік қорғау мерзімін ұзарту мақсатында қолданылатын қосымша қорғау куәліктерін (SPCs) қарастыруға көшеміз. Қосымша қорғау куәліктерінің (SPC) схемасы патент иелерінің патенттелген өнімдерін сату үшін реттеуші органдардың мақұлдауын күтуге кететін жоғалған уақытын өтеу мақсатында енгізіліп отыр. Өсімдіктердің жаңа сорттарының құндылығы Ұлыбританияда бұрыннан танылған болса да, қорғау жүйесі 1964 жылы ғана енгізілді. (Бұған қарағанда, Құрама Штаттардағы қорғау жүйесі 1930 жылдан бастап бар.) Ішінара бұл жаңа сорттарды әзірлеу селекционерлердің (жеке қорғауды талап ететін) жеке қызметімен емес, дәстүрлі ауыл шаруашылығы тәжірибесінің ажырамас бөлігі болып табылады деген сеніммен байланысты.

Сонымен қатар, XX ғасырдың басым бөлігінде селекционер-жетекші ұйымдар мемлекет қаржыландыратын мекемелер болып келді де, зияткерлік меншікті қорғауға баса назар аударылмады. Алайда, Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде ауыл шаруашылық өнеркәсібінің өнімділігін арттыруға ұмтылыс ұлттық маңызды мәселеге айналды. Бұған қоса, 1950 жылға қарай Ұлыбританиядағы тұқым шаруашылығымен айналысатын бірнеше жеке компанияның шетелдік бәсекелестерінен артта қалғаны әшкереленіп, меншікті қорғаудың болмауы осының ықтимал себептерінің бірі ретінде қарастырылды.

Табысты сорттарды өндіру аса қажет, өйткені олар зиянкестер мен ауруларға төзімділікті, сондай-ақ сорттардың саны мен алуан түрлілігін арттырады. Жаңа сорттардың шығарылуы айтарлықтай уақыт алып, көбінесе қомақты шығындармен байланысты болғанымен, сорт жұртшылық үшін қолжетімді болған кезде оны қайталау оңайға тиеді. Шынында да, өсімдік сорттарының ерекшеліктерінің бірі олар өзіндік репродуктивтік материал ретінде көрсетіп, қайта өндіріледі. Осылайша, «селекционерлерге олардың еңбегі, күш-жігері мен өсімдікпен айналысу инвестициясы үшін әділ сыйақы беру және оларды рұқсатсыз пайдаланудан қорғау мүмкіндігін ұсыну әділ болар еді» деген қорытындыға келді. Сондай-ақ «фермерлер, өндірушілер мен жеке бағбандардың мүддесі үшін селекционерлерді өсімдік түрлерінің кең таңдалған жақсартылған сорттарын өндіруге ынталандыру» көзделді. Алайда ауыл шаруашылығы ұзақ уақыт бойы өнеркәсіптік салаға жатпайды (сондықтан, патенттік құқық шеңберінен тыс) деп қаралған сияқты, өсімдіктермен айналысу нәтижелері де патенттік қорғаудың лайықты нысаны деп танылмады.

Бір жағынан бұл Мендельдің тұқымқуалаушылық теорияларын қабылдағанға дейін, сорттарды өндіру ғылыми негізделген әрекетке қарағанда, өнер ретінде қарастырылғанымен түсіндіріледі. Және ол өсімдік сорттарын патенттік заң талаптарына сай болатындай етіп сипаттаған кезде, техникалық мәселелердің туындау фактісімен нығайтыла түсті.

Алайда, өсімдік сорттарының патенттік қорғаудың қолайсыз объектісі деп танылуының негізгі себебі - бұл өсімдіктердің жаңа сорттарының патенттерге арналған өнертабыстық деңгейді қанағаттандырмауы еді: тұқымдардың көпшілігі белгілі болды.

Осыған байланысты өсімдіктер түрлілігінің сипаттамаларына және селекционерлер, өндірушілер мен саудагерлердің қажеттіліктеріне бейімделген *sui generis* (теңдессіз) жүйе көмегімен ғана қажетті қорғауды ең жақсы түрде қамтамасыз етуге болады деген шешім қабылданды.

Бұл Тұқымдарға қатысты мәмілелер жасау жөніндегі Комитеттің баяндамасына және алғаш рет 1961 жылы құрылған Өсімдіктердің жаңа түрлерін қорғау туралы Халықаралық конвенцияға (UPOV) жауап ретінде жасалды. 1964 жылғы Өсімдік түрлері мен тұқымдар туралы заңы Өсімдіктердің жаңа түрлерін қорғау туралы Халықаралық конвенциямен (UPOV) енгізілген өзгертулерді ескере отырып, 1978 және 1991 жылдары біршама өзгерістерге ұшырады. 1997 жылы оның күші жойылып, 1997 жылғы Өсімдіктердің жаңа түрлерін қорғау заңымен алмастырылды. 1994 жылы Еуропалық Одақ Өсімдік сорттарының қоғамдық регламентін (CPVR) қабылдап, оған сәйкес 1995 жылғы 27 сәуірден бастап селекционерлер сорттардың бірыңғай еуроодақтық құқығына өтінім бере алатын болды. Өсімдік сорттарының қауымдастық құқығы Еуропалық Одақ аумағында біркелкі әрекет етеді. Қауымдастық құқығын ұсыну қолданыстағы кез келген балама ұлттық құқықтардың тоқтатылуына әкеледі. Халықаралық, өңірлік және ұлттық жүйелер ұқсас болғандықтан, оларды бірге қарастырамыз.

Бастапқы өтінім рұқсат беруші орган: Ұлыбританиядағы Кэмбридж Өсімдіктер сорттарын қорғау кеңсесіне немесе Франциядағы Анжа Өсімдіктер сорттарының қоғамдық кеңсесіне (CPVO) беріледі. Ұлттық құқықтарды алу үшін кез келген тұлға өзінің азаматтығына байланыссыз өтінім бере алады.

Алайда, тұлға Өсімдіктердің жаңа түрлерін қорғау туралы Халықаралық конвенцияға (UPOV) мүше елдің азаматы немесе сол елде тұратын болса ғана қауымдастық құқығына өтінім жасай алады. Ботаникалық

Кітап: Интеллектуалдық меншік құқығы, 1-бөлім

Дәріс: Патенттерге қатысты өзге де құқықтар

Дәріс авторы: Айгерім Құсайынқызы

таксонды сәйкестендіруден басқа, өтінім беруші селекционерлердің атын, сорттың алдын ала белгіленуін, техникалық сипаттамасын, географиялық шығу тегін, кез келген алдыңғы коммерциялануы туралы толық ақпаратты және сортқа қатысты берілген өтінімдер туралы ақпаратты ұсынуы тиіс. Кейбір жағдайларда сорттың түрлі түсті фотосуретін ұсыну керек.

Одан кейін мәні бойынша сараптама жүргізіледі, оның барысында Кеңсе өтінімді оның тиісті зерттеу нысанына (яғни сортқа) жататынына, сорттың жаңа екеніне, және өтінім беруші селекционер құқығымен өкілеттенген тұлға екеніне көз жеткізу мақсатында тексереді. Кеңсе, сондай-ақ осы түрге ұсынылған атаудың жарамдылығы туралы мәселені қарастырады және алдыңғы тіркеуді қоса алғанда, бірқатар пайымдауларды назарға алады.

Бұл кезеңде Өсімдік сорттарының қоғамдық кеңсесі (CPVO) өтінімдерді өсімдік түрлерінің айқын, біркелкі және тұрақты болатынына, яғни қысқаша «DUS» ретінде белгілі талаптарға сай екендігіне тексереді. Өтінім беруші өсімдік түрлерін егу және өсіру арқылы DUS сынағын өткізу үшін Кеңсе пайдаланатын көбейту материалдарын қамтамасыз етуі тиіс. Сынақтар бірнеше учаскелерде орындалуы мүмкін.

Көп жағдайларда, DUS сынақтары бір жылдан үш жылға дейінгі уақытты қажет етеді. Нәтижесінде өтінім беру мен алу арасында бірнеше жылдар өтуі мүмкін. Шынында, егістік бүкіл монополия кезеңінде өсіріледі, және егер өсімдік түрлері Заң талаптарына сәйкес келмейтіні анықталса, патент беру құқығы қайтарылады.

Өсімдік түрлерін қорғаудың барлық үш жүйесі сәндік раушаннан бастап жүзім, картоп, бидайға дейін «өсімдіктердің барлық түрлері мен тұқымдарды» қамтиды. 1997 жылғы Өсімдіктердің жаңа түрлерін қорғау заңының 1(3)-бөлімінде сорт төмендегідей анықталған: . . . ең төменгі белгілі кластардың ботаникалық таксоны шеңберіндегі өсімдіктер тобы . . . мыналар:(a) осы генотиптің немесе генотиптердің комбинациясы нәтижесінде алынған сипаттардың түрімен анықталады, (b) өсімдіктердің кез келген басқа тобынан кем дегенде осы сипаттамалардың бірі арқылы ерекшеленеді және (c) өзгеріссіз түрінде таратуға жарамдылық тұрғысынан біртұтас ретінде қарастырылады.

Қорғалуы үшін өсімдік сорты «жаңа» болуы тиіс. Сонымен қатар «айқын», «біркелкі» және «тұрақты» болуы тиіс. Сорттың жаңа болу талабы дүниежүзілік патенттік құқықтағы жаңашылдық талабындай ауыртпалықты емес. Егер аумақта (1997 жылғы Өсімдіктердің жаңа түрлерін қорғау заңы бойынша Ұлыбритания; Өсімдік сорттарының қоғамдық регламенті (CPVR) жағдайында Еуропалық Одақ) көбейтілетін немесе дайындалатын материал өтінім берілгенге дейін бір жылдан астам уақыт бойы сатылмаған немесе жойылмаған жағдайда сорт жаңа болып саналады.

Ағаштар мен жүзім сабағы жағдайында өтінім берілген күнге дейін алты жылдан астам уақыт бұрын, ал басқа өсімдіктер жағдайында өтінім берілген күнге дейін төрт жылдан астам уақыт бұрын егер ол тиісті аумақтан тыс сатылса немесе жойылса, сорттың жаңашылдығы жоғалуы мүмкін. Жаңашылдық талабының үш ерекшелігін атап өткен жөн. Біріншіден, сорттың жаңашылдығы алдыңғы пайдалану кезінде (мысалы, өсу кезінде) жоғалмайды, алдыңғы сату немесе сатуға ұсыну нәтижесінде ғана жоғалады. Осылайша, пайдалануға дейін өсімдікті әлдебіреудің бақшасында бірнеше жыл өсіруге болады, және өтінім бұл жағдайда өз күшінде болады. Шынында да, егер өтінім беруші көбейту немесе жинақтау материалдарын «сортты пайдаланбау шартымен» өзгеге беріп қойған болса, бұл өсімдіктің сортына әлі де құқылы болатынын меңзейді. Екінші ескеретін ерекшелігі - жаңашылдық туралы ережелер елеулі «жеңілдік кезеңдерін» көздейді, яғни өтінім берушіге өтінімге зиян келтірмей патент бергенге дейін өсімдікті коммерцияландыра алатын кезеңдерге жол беріледі. Нәтижесінде адам жүзім сабақтарын Ұлыбританиядан тыс аймақтарда алты жылға дейін, өсімдік түрлерін қорғау құқығына өтінім беруге міндетті болғанынша сата алады.

Үшіншіден, және ең маңыздысы - белгілі бір түрдің жаңашылдығы туралы мәселені қарау кезінде ескерілетін дара сатылымдар немесе сату ұсыныстары өтінім берушінің өзімен немесе оның келісімімен ғана жүргізіледі. Сол сортты өз бетінше әзірлеген үшінші тұлғалардың материалды сатуы сорттың жаңашылдығын жоймайды. Селекционер құқықтарының мәні болуы үшін сорт жаңа болуымен бірге «айқын», «біркелкі» және «тұрақты» (DUS) болуы тиіс. Олар «DUS» немесе «агро-техникалық» талаптар деп аталады. Айқын Егер сорт «қолдану сәтінде жалпыға белгілі болған кез келген басқа бір сорттан бір немесе бірнеше сипаттамалар бойынша анық ажыратылатын және дәл сипаттала алатын» жағдайда «айқын» болады. Айқындық сипаты сыртқы түрінен көрінетін айырмашылықтарға байланысты пайда болуы мүмкін, мысалы, биіктігінен, жапырақтардың өлшемінен, жапырақтардың түсі немесе дәнді дақылдардың масағынан.

Кітап: Интеллектуалдық меншік құқығы, 1-бөлім

Дәріс: Патенттерге қатысты өзге де құқықтар

Дәріс авторы: Айгерім Құсайынқызы

Ол сондай-ақ ауруларға төзімділігі немесе белгілі бір жағдайларға төтеп беру қабілеті сияқты сорттың арнайы химиялық немесе биологиялық құрылымымен байланысты физиологиялық айырмашылықтардан көрінуі мүмкін. Кез келген айырмашылықтың болуы жеткілікті; қандай да бір нақты эстетикалық немесе экономикалық артықшылық беретін айрықша сипаттың болуы міндетті емес.

Сорт «өзіндік» үлгілермен емес, «басқа» түрлермен ғана салыстырылуы тиіс. Іс жүзінде, салыстыру әдісі Кеңсенің «анықтамалық-ақпараттық қорындағы» сол сорттың түрлерімен жүргізіледі.

Сонымен қатар, сортты бір-бірінен ерекшелеу үшін қажетті сипаттамалар әр салыстыру үшін әртүрлі болуы мүмкін (мысалы, А сорты В сортынан ұзын болуымен ерекшеленсе, С сортынан мықтырақ болуы арқылы өзгешеленуі мүмкін).

Селекционерлер құқығын алуға құқылы адам деп өсімдік түрлерін өсіретін немесе соларды анықтап, дамытатын адамды айтамыз. Өсімдік сорттарының қоғамдық кеңсесіне қарасты (CPVO) Апелляциялық кеңес мәлімдегендей, «өсіп-өндіру» . . . міндетті түрде жаңа бір нәрсені ойлап табуды білдірмейді, бірақ бұрыннан бар материалды отырғызу, іріктеу және өсіру арқылы оның дайын «сорт» түріне айналуын қамтиды. Басқа шешімінде Басқарма «ойлап шығару» деген «әлдекімнің сортқа іздеу жолымен келуін немесе бұрын белгісіз болған және оның пікірінше, басқа адамдарға да белгісіз болған жаңа түр екенін түйсіну арқылы кездейсоқ кезігуін» білдіреді деді. Көбею, анықтау және даму адамның еңбек қызметі барысында орын алған жағдайларда, жұмыс беруші селекционер құқығын беруге құқылы адам болып қарастырылады. Селекционердің құқықтары меншік құқығы болып табылады және олар қайта табысталуы мүмкін, алайда 1997 жылғы Заң бойынша қорғалатын сорттар мен «тәуелді» сорттарға құқықтарды жеке беруге тыйым салады.